

IDEGEN KONTEXTUSBAN

A kortárs magyar irodalom szerb recepciójának utóbbi tíz éve

FARAGÓ KORNÉLIA

Időről időre megjelenik egy-egy magyar prózai mű szerb fordításban, lapokban, folyóiratokban, olykor könyv alakban is. De meghódította-e a magyar irodalom a szerb nyelvterületet? Elhelyeződött-e az idegen irodalmat éltető kánonokban? Irodalmi ténynek számít-e mára, van-e valódi recepciója? Milyen válaszokra számíthatunk, ha csupán a jelenkori magyar irodalmi művek kapcsán teszem fel a kérdést, és a posztumusz-felfedezésekről nem beszélek? A fenti kérdések tekintetében eléggé elbizonytalanító recepcióelméleti elgondolás, hogy a „valódi” recepciót nem a fordítások jelzik s még csak nem is a recenziók és bírálatok, hanem azok a szerzők és művek, amelyek öntörvényű és viszonylag jelentős alkotók gondolkodásába beépülve válnak a „saját” tradíció részévé. Jellemző adat, hogy a szerb irodalmi életben a folyamatos válogatói, fordítói figyelem mindössze néhány személyiség nevéhez fűződik, mindössze néhányuk irodalomszemléletét, ízlésvilágát tükrözi: legnevesebb, legtermékenyebb fordítóink viszont jól tudnak magyarul, és teljes rálátásuk van a magyar irodalmi kultúrára. Visszatekintve, a szerb nyelvű fordítások történetisége aránylag gazdagnak tűnik, mégis felettébb kérdéses, hogy a kortárs irodalmat tekintve elfogadhatóan reprezentatív-e?

A 20. század utolsó évtizedének szerb recepciótörténete azt a szellemi-politikai környezetet idézi, amelyben lejátszódott a domináns kulturális modell transzformációja. Azt a konstellációt, amely mélyen befolyásolta az idegen nyelvű olvasóközönség gondolkodását, érték-

rendjét, a magyartól eltérő irodalmi és nem irodalmi kontextusát. A szerbiai „nehéz évekről” lévén szó, e recepciótörténet beszédéből a kontextuális feltételeket érzékeltető hangok is kihallatszanak: a szerb irodalmi elit megosztottságáról a nemzeti erővonalak mentén széttagolódo Jugoszláviában, ugyanezen elit újraformálódó politikai tudatáról, a politikai helyzet anakronizmusáról, a történelem instrumentalizálásáról, a nemzeti mítoszokkal való manipulációkról, az irodalom és a politika sokszor perverz kapcsolatáról, mindenről, ami az irodalmi kultúra társadalmi funkciójának módosulásához¹ vezetett, és merőben más helyzetbe hozta az irodalmat mint általában az európai kulturális modellek. Az új modell „háborús vadhajtásának pszudokulturális spontaneitása” (M. Pantić) marginalizálta, majd általános szellemi romlásba taszította a könyvkiadást, és leépítette a folyóirat-kultúrát. Hozzá kell fűzni azonban, hogy a szerb kultúra központi eleme az irodalmi kultúra volt és maradt: sokak szerint a háborús években a szerb irodalmi teljesítmény az egyetlen olyan kulturális szféra, amely egyes műveit tekintve az európaival komplementáris jegyeket is mutatott, és erős visszhangot váltott ki európai kulturális körökben.

A szerb irodalom európai arculatának alakítói – a Vreme knjige/Stubovi kulture, a Filip Višnjić Kiadó, a Narodna knjiga, a Grafički atelje Dereta stb. – közül néhány a kortárs magyar művek kiadására is vállalkozott. A kimutatások szerint a szerb könyvkiadás évente több száz irodalmi művet jelentet meg, az olvasottság viszont igen alacsony. Az ún. „hatvanas–hetvenes generáció” (generacija S & Š) például elégedetlen saját kiadványainak számát illetően, felpanaszolja az igényes irodalmi folyóiratok, a színvonalas kritika hiányát, mindössze két antológiára hivatkozik (*Tajno društvo* 1997, *Pseći vek* 2000), és hiányolja (a huszonkét szerzőt felvonultató *22 u hladu: antologija nove hrvatske proze 90-ih* című zágrábi horvát antológia nyomán) az újabbakat. A kilencvenes évek szerb termését „meglepő” módon a zágrábi Quorum mutatja be, *Srpske kratke priče devedesetih* címmel Igor Marojević és a szintén zágrábi Libra/Libera Srđan V. Tešin válogatásában. Így, a körülményekhez viszonyítva, bár kritikája nincs a műfordításnak, a recepcióját akár elfogadhatónak is tarthatjuk, megjelent ugyanis vagy harminc kötetünk, van néhány emlegetett, idézett, számon tartott könyvünk és szerzőnk. Az idegen nyelven való megjelenést a meghatározó érvényű

személyes preferenciákon kívül vagy azokkal egyetemben, a politikai/kultúrpolitikai mozgások is befolyásol(hat)ják, az irodalomhoz való viszony olykor politikailag aktuális jelentésekbe szilárdul. Megesik, hogy egyes művek kapcsán az irodalomelméleti-irodalomtörténeti vonatkozásrendszer területéről egyenesen a politikaira tévedünk. A kiadó, a fordító irodalmi megítélésén kívül minden bizonnyal a jellemzett történeti és szociokulturális kontextus is ösztönözte, segítette pl. az alábbi könyvek megjelenését: Eörsi István *Keringő a valósággal* (*Valcer sa stvarnošću²* – Sava Babić, 1989) *Emlékezés a régi szép időkre* című (*Sećanje na stara dobra vremena³* – S. Babić, 1990) Polcz Alaine *Asszony a fronton* (*Žena na frontu⁴* – Vickó Árpád, 1995), Eörsi István *Időm Gombrowitz-csal* (*Vreme s Gombrovičem* – Vickó Á., 1998) című művét, Bodor Ádám *Sinistra körzet* (*Sinistra. Poglavlja jednog romana* – S. Babić, 2000) című regényét és Zilahy Péter *Az utolsó ablaksírf* (*Poslednji Prozor-žirafa* – Vickó Á., 2002) című művét vagy pl. egy hazai magyar szerző, Végel László könyveit szintén Vickó Árpád fordításában: *Lemondás és megmaradás* (*Odricanje i opstajanje* – 1986, 1987), *Peremvidéki élet* (*Život na rubu* – 1992), *Wittgenstein szövevénye* (*Vitgenštajnov razboj* – 1994), *A nagy Közép-Kelet-Európai Lakoma bevonul a Pikareszk Regénybe* (*Velika srednje-istočno-evropska gozba stupa u pikarski roman* – 1996), *Hontalan esszék* (*Bezdomni eseji* – 2002), *Exterritórium* (*Exterritorium* – 2002). Távolabbról Hajnóczy Péter *A halál kilovagolt Perzsiából* (*Opusteli persijski grad* – Marko Čudić, 2002) című regényének megjelentetése is értelmezhető az említett szociokulturális perspektívából, a historikus tapasztalat, a szabadsághiányos létállapotok, a kiszolgáltatottságélmények hangsúlyozásával, a szerb ajánlószövegek azonban az alkotó személyiség felől közelítve „kifejezetten nonkonformista életmagatartásáról”, „marginális léthelyzetéről” beszélnek.

Kertész Imre már korábban lefordított *Sorstalanság* (*Besudbinstvo* – Aleksandar Tišma, 2002) című regénye a Nobel-díj hírére látott napvilágot.

A közelmúltban hagyta el a nyomdát a vajdasági magyar elbeszélők (Herceg János, Németh István, Brasnyó István, Tolnai Ottó, Vasagyi Mária, Végel László, Juhász Erzsébet, Bordás Győző, Harkai Vass Éva, Kontra Ferenc, Lovas Ildikó, Szerbhorváth György és Virág Gábor) műfajilag-poétikailag igen változatos, szerb nyelvű antológiája⁵: *Jedina*